

РОЗРОБКА СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ СФЕРИ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

А. М. Бухаріна,
аспірант, Класичний приватний університет, м. Запоріжжя

У статті автором досліджується основні шляхи здійснення заходів розвитку туристичної галузі України в сучасних умовах, пропонуються конкретні складові стратегії розвитку сфери туризму.

The author probes the basic ways of realization of measures of development of tourist industry of Ukraine in modern terms, offers concrete component strategies of development of sphere of tourism in the article.

ВСТУП

Відсутність в Україні у перші роки незалежності структур і важелів державного регулювання туризму призвело до руйнування важливих складових інфраструктури галузі, розпаду соціально орієнтованого внутрішнього туризму, впливу значних валютних коштів за кордон, а також до погіршення її матеріально-технічної бази.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Розробити пропозиції щодо стратегії розвитку сфери туризму.

РЕЗУЛЬТАТИ

Теоретико-методологічні аспекти туризму, історію його розвитку як в Україні, так і за рубежом, окремі питання управління галуззю вивчали відомі вітчизняні вчені: В.К. Федорченко, В.І. Цибух, А.Т. Матвієнко, М.П. Крачило, С.І. Попович, Г.П. Науменко, С.В. Хлоп'як, І.М. Школа, В.С. Ковешніков, М.І. Долішній та ін. Вагомим внеском у розробку питань економіки організації та управління рекреаційно-туристичним комплексом є роботи вчених одеської наукової школи, зокрема О.Г. Топчієва, С.К. Харічкова, О.С. Шаптали та ін. Відомі українські вчені М.К. Орлатий, П.Т. Саблук приділяли увагу сільському зеленому туризму як чиннику соціально-економічного розвитку сільських населених пунктів.

Як підкреслюється в Державній програмі розвитку туризму на 2002—2010 роки, головною метою політики держави є створення конкурентоспроможного на світовому ринку вітчизняного туристичного продукту, збільшення обсягів реалізації туристичних послуг, додаткових робочих місць, валютних надходжень, надходжень до бюджетів усіх рівнів, впровадження на основі міжнародного

досвіду ефективної моделі інвестиційної політики в галузі туризму [3].

Основними цілями розвитку туристичної галузі є:

- збільшення потоку іноземних туристів в Україну, кількості внутрішніх туристів і, як наслідок, валютних надходжень та обсягів платежів до державних та місцевих бюджетів;

- удосконалення нормативно-законодавчої бази діяльності підприємств галузі;

- налагодження потужної реклами вітчизняного турпродукту;

- впровадження сучасних інформаційних технологій для забезпечення діяльності національної туристичної галузі;

- створення сприятливого організаційно-правового й економічного середовища для розвитку галузі, її науково-дослідницьке забезпечення;

- будівництво нових, реконструкція і модернізація діючих туристичних об'єктів за рахунок залучення коштів вітчизняних та іноземних інвесторів, кредитних коштів та ін.;

- гармонізація чинних стандартів та розробка нових на основі вимог міжнародних стандартів серії ISO/FDIS 9000:2000;

- удосконалення системи державної статистичної звітності в галузі туризму.

На нашу думку, в період ринкової трансформації економіки раціональне адміністрування має відіграти визначальну роль у виході туристичної індустрії з кризи. Для виконання програмних рішень органів влади вбачається необхідним розробити в подальшому на їх підставі відповідні підзаконні акти та інструкції, які б реально сприяли підвищенню соціально-економічної ефективності туризму в Україні, поповненню державного і місцевого бюджетів.

У цілому сьогодні, з одного боку,

діяльність туристичних підприємств виявляється надмірно зарегульованою внаслідок необхідності дотримання ними численних правових положень, що стосуються всього народного господарства країни, з другого — багато специфічних питань функціонування туристичної галузі досі не знайшли нормативного закріплення.

На нашу думку, серед першочергових завдань є визначення чітких меж і обсягів державного втручання в діяльність суб'єктів господарювання, стимулювання внутрішніх і зовнішніх інвесторів, встановлення особливих правил використання природних ресурсів та відповідальності за їх порушення. Характерно, що подібний стан справ має місце не лише в індустрії туризму, але й загалом у сфері послуг.

Способи та методи впливу, що використовуються сьогодні для розвитку туризму, далеко не завжди виявляються адекватними особливостям сучасних реалій. Таким чином, для зміни існуючої ситуації необхідно впровадити нові механізми господарювання з урахуванням досвіду країн з розвинутою туристичною галуззю, зокрема Франції, сформулювати нові соціально-економічні підходи до стратегії розвитку національного туристичного комплексу та цілісну, адекватну вимогам сьогодення систему управління туристичними процесами як на державному, так і регіональному рівнях.

Перші етапи виконання цих завдань свідчать про те, що цей процес може бути дуже тривалим, складним, суперечливим і вимагати докорінної зміни економічних та соціальних відносин. Нинішні системоутворюючі фактори сформувалися в складних умовах перехідного періоду за відсутності дієвого господарського механізму, здатного достатньо мірою забезпечити взаємоузгодження інтересів усіх сторін. Отже, всі перетворення в системі туристичної галузі повинні відбуватися з метою підвищення не тільки економічної, а й соціальної ефективності функціонування туристичного ринку.

Потребує врегулювання ситуація в санаторно-курортному господарстві. Основні проблеми розвитку курортів України зумовлені, перш за все, відсутністю протягого тривалого часу вертикальної структури управління в курортній сфері у зв'язку з невизначенням спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань курортів. Більшою мірою це пов'язано з підпорядкованістю санаторно-курортних закладів. Так, санаторії є у підпорядкуванні Кабінету Міністрів України та практично всіх міністерств і відомств України. При цьому лише 205 закладів (42% від діючих в Україні) підпорядковані Міністерству охорони здоров'я, решта мають таке підпорядкування: 167 закладів (34%) — іншим міністерствам і відомствам, 107 санаторіїв (22%) входять до складу ЗАТ "Укрпрофоздоровниця", 9 санаторіїв (2%) — різним громадським організаціям і спілкам [4].

Щодо рекреаційних закладів, то тут ситуація ще більш суперечлива: у підпорядкуванні Міністерству охорони здоров'я перебувають лише 0,6% рекреаційних закладів, тим часом як інші структури, у тому числі міністерства і відомства та організації різних форм власності і навіть приватні особи-власники, впливають на роботу 98% закладів [5].

Більше того, саме в рекреаційній сфері зараз активно розпочалася приватизація, темпи якої зростають з кожним роком. Негативно впливає на розвиток курортної сфери неузгодженість і дублювання повноважень місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування.

Перешкодою на шляху розвитку вітчизняних курортів є його традиційна спрямованість, що пов'язана із зростанням числа санаторно-курортних закладів, сприяттям рекреаційно-туристичного напрямку як другорядного, недостатністю сучасної туристичної інфраструктури тощо [4, с. 78].

Усе це свідчить про необхідність реорганізації всієї системи та зміни механізмів управління на державному, регіональному та місцевому рівнях. З цією метою державі необхідно переосмислити роль санаторно-курортних закладів у національній системі рекреації та оздоровлення населення і функції, які вони виконують. І лише зі зміною методологічних підходів держава зможе розробити нові концепції розвитку як самих курортів, так і санаторно-курортного обслуговування населення, на базі яких у подальшому буде розроблено програму стратегічного розвитку цієї сфери з поглибленням спеціалізації курортів, ураховуючи їх унікальність, та обов'язковим чітким визначенням прав власності.

Наступна проблема української туристичної галузі — це слабкість та застарілість матеріально-технічної бази, відсутність стандартних туристичних послуг, що спричиняє її неспроможність конкурувати на світовому ринку незважаючи на природну та історико-культурну унікальність ресурсів. Для виправлення такої ситуації шляхом реконструкції та будівництва нової туристично-рекреаційної інфраструктури необхідні значні інвестиції.

Як свідчить світова практика, капіталовкладення в індустрію туризму належать до найбільш перспективних, але ризикованих. У зв'язку з високою капітало- та трудомісткістю, а також сезонністю галузі інвестори досить вибірково ставляться до туристичної галузі. В Україні законодавство не передбачає жодних стимулів для інвестування у виробничий сектор туризму. Тому приватні туристичні фірми, що спеціалізуються здебільшого на виїзному туризмі, за незначними винятками, не вкладають кошти на оновлення основних фондів, їх реконструкцію та розвиток. Інвестиційний процес у туристично-рекреаційній галузі України активізувався лише в останні роки [4].

Серед різних видів туризму найбільші темпи зростання надходжень в Україну, як і в усюму світі, спостерігаються від індивідуального іноземного туризму, особливо, від таких його видів, як спеціалізований та діловий. Згідно з рекомендаціями українських та іноземних експертів Україна має розвивати діловий (конгресовий туризм), який є одним з найперспективіших у світі та має хороші перспективи для розвитку в нашій країні [1].

Для ділового туризму характерний високий платоспроможний попит і можливість збільшення завантаженості туристичної інфраструктури в період міжсезоння (конференції та симпозіуми відбуваються переважно з жовтня по березень). Проте для того, щоб м. Київ та інші міста України могли достойно конкурувати із такими визнаними світовими конгресовими центрами, як м. Лондон, м. Париж, м. Відень, м. Женева тощо, необхідно модернізувати, передусім готельну інфраструктуру, а також збудувати, наприклад у м. Києві, принаймні один конгрес-центр, який відповідатиме світовим стандартам.

Дієвисті органи управління туризмом, крім досконалості організації розподілу повноважень між ними, також тісно пов'язана із сформованістю довгострокової стратегії розвитку галузі, практична відсутність якої в Україні сьогодні є чи не найголовнішим чинником його уповільнення. Впродовж останніх п'яти років було розроблено кілька програм, планів дій та концепцій щодо встановлення загальних орієнтирів та перспектив розвитку туристичної галузі. Однак в жодному з цих документів навіть не згадується про розробку комплексного механізму управління, що відповідав би її потребам як цілісної динамічної системи.

Тільки останнім часом в Україні при розробці державної політики активно почали застосовуватись методи її аналізу, які передбачають визначення проблем та пріоритетів, пошук варіантів їх розв'язання та прогнозування наслідків кожного з них. Лише при якісному аналізі державної політики можливе ефективне стратегічне планування, яке передбачає визначення стратегічних цілей, шляхів їх досягнення та відповідне планування ресурсів. Для цього в системі державного управління потрібно запровадити планування результатів роботи, оцінку результатів та порівняння їх із запланованими, що відповідають завданню установи, а також із завданням державної політики. Контроль має зосереджуватися на досягненні конкретних результатів, які можна реально оцінити.

Суттєве значення для стратегічного планування зокрема, як і для розвитку туристичної галузі взагалі, має облік наявних туристично-рекреаційних ресурсів. Нині органи управління туристичною галуззю ні на національному, ні на місцевому рівні не мають повного уявлення про види, обсяги та якість ресурсів, які можна залучити до створення туристично-

рекреаційного продукту. Така ситуація в результаті дії принципу суворості відомчої підпорядкованості всіх об'єктів, що можуть бути цікавими для туристів, склалася ще за радянських часів.

Одним з першочергових завдань держави є створення державної системи обліку, охорони та ефективного використання туристичних ресурсів. З цією метою передусім необхідно здійснити облік наявних туристично-рекреаційних ресурсів всіх видів і на базі аналізу їх економічного значення та ролі (як продуктоутворюючого чинника) визначити рейтинги цих об'єктів. Такі дослідження мають містити рекреаційну оцінку територій із визначенням найсприятливіших для розвитку за окремими видами туризму та оздоровлення місцевостей, черговість освоєння, антропогенну місткість ландшафтів, показники пропозиції та попиту, причому як потенційного, так і задоволеного. На основі цих досліджень має бути складений кадастр туристично-рекреаційних ресурсів України. Розробка цього кадастру дасть змогу дістати уявлення не тільки про кількість, але й про якість наявних ресурсів, більш чітко визначити напрями подальшої роботи. Крім того, ранжування туристичних об'єктів і особливо центрів туризму допоможе центральним і місцевим органам влади, базуючись на принципі рейтингу брендів, визначити пріоритети фінансування конкретних заходів і проєктів та субсидування діяльності окремих об'єктів.

У світовій туристичній практиці принцип рейтингу брендів використовується дуже широко. Від величини рейтингу безпосередньо залежить розмір державної дотації (всі туристичні об'єкти національного рівня незалежно від форми власності отримують державну допомогу в тій чи іншій формі) [2]. Оскільки Україна сьогодні не має достатніх фінансових можливостей щодо підтримки розвитку туризму, визначення рейтингу туристичних центрів дасть змогу більш ефективно використовувати обмежені фінансові ресурси країни.

Крім того, тільки достеменно знаючи, які природні, матеріальні та людські ресурси має регіон, місцева влада може затверджувати стратегії та програми розвитку туризму на своїй території, визначити пріоритети своєї діяльності щодо розвитку соціальної інфраструктури, а також сприяти поширенню інформації про можливість оздоровлення та відпочинку (включаючи активне дозвілля) в межах своєї адміністративно-територіальної одиниці.

Перші кроки в цьому напрямі вже робляться: у новій редакції Закону України "Про туризм" серед повноважень центрального органу виконавчої влади в галузі туризму визначається організація обліку туристичних ресурсів України та забезпечення їх національному використанню й охорони, а організаційні роботи щодо створення та ведення Державного кадастру природних територій курортів Украї-

ни, що є одним із завдань Держтурадміністрації, записаних у положенні про неї, розпочато вже з кінця 2003 р. На жаль, ні Державною програмою розвитку туризму на 2002—2010 роки, ні іншими перспективними документами на найближчі роки не передбачається розробка системи обліку інших ресурсів. Крім того, найближчим часом можуть виникнути проблеми із обліком закладів туристично-рекреаційної інфраструктури у зв'язку з відсутністю в новому законодавстві положень про обов'язковість їх реєстрації саме як закладів туристичної галузі [4, с. 153].

В Україні впровадження нових інформаційних технологій значно відстає від рівня розвинених туристичних країн світу, тому на державному рівні мають вирішуватися загальні проблеми, які неспроможні вирішити туристичні підприємства і організації без державної підтримки та узгодження [4, с. 161]. Основними завданнями на державному рівні є такі:

- з метою розширення зон і можливостей маркетингової діяльності вітчизняних турфірм і засобів гостинності доцільно в найближчі терміни створити національні представницькі організації (для підключення суб'єктів та їх баз послуг до глобальних інформаційних мереж) [4, с. 162];

- інтенсифікувати створення автоматизованих реєстрів об'єктів туристичної інфраструктури, інформаційно-бібліотечного центру з питань туризму, мережі спеціалізованих центрів туристичної інформації, єдиної інформаційної системи з банком даних туристичних продуктів, послуг, об'єктів [4, с. 163].

Одним із напрямів вирішення проблеми обліку туристичних ресурсів є впровадження нових інформаційних технологій в туристичну галузь. Сьогодні — це необхідна передумова не тільки розвитку туризму, а і його нормального існування, адже туристичний продукт розробляється, пропонується, замовляється, продається у вигляді інформації. З цією метою розроблено проект постанови Кабінету Міністрів України "Про створення та впровадження єдиної інформаційної системи в туристичній галузі" [4, с. 164].

Враховуючи важливість ефективних взаємовідносин з країнами Європейської спільноти, зокрема у галузі туризму, необхідно поступове здійснення адаптації туристичного законодавства України до відповідних директив і стандартів ЄС, що передбачало б, насамперед, покращення діяльності по захисту прав українських та іноземних споживачів туристичних послуг, наближення України до світових стандартів туристичного обслуговування.

Сприяння з боку відповідних структур ЄС та країн-членів ЄС з питань приведення якості туристичних послуг до міжнародних стандартів, гармонізації системи стандартизації та сертифікації підприємств туристичної та курортної сфери, що надають послуги розміщення та харчування в Україні, з нормами ЄС допоможе створенню конкурентоспромож-

ного на світовому ринку якісного вітчизняного продукту [4, с. 151].

Ефективним інструментом розвитку туристичної галузі може стати залучення фінансової та технічної допомоги з боку Європейського Союзу, зокрема в рамках Індикативної програми TACIS — Україна, туристичній та курортній галузі України щодо реалізації пріоритетних проєктів розвитку туризму в Україні, у тому числі на регіональному рівні, у галузі сільського зеленого туризму, малога та середнього туристичного підприємництва, транскордонного співробітництва, розбудови інфраструктури туризму впродовж транспортних коридорів, а також інформаційно-рекламного забезпечення туристичної діяльності, прикладних досліджень туристичної галузі, популяризації позитивного туристичного іміджу України в світі [4, с. 151].

На нашу думку, в Україні необхідно проводити міжнародні спеціалізовані семінари, конференції з залученням вітчизняних та іноземних організацій для вивчення передового досвіду організації туристичної діяльності, освоєння туристичних ринків, визначення перспектив розвитку новітніх технологій, надання туристичних послуг, формування туристичної стратегії та стандартів обслуговування, а також брати участь у відповідних заходах за кордоном.

Посилення ролі України у світових та загальноєвропейських процесах, формування уявлення про нашу державу як країну з багатою унікальною культурою та історичною спадщиною, як надійного і передбачуваного партнера потребує подальшої активізації інформаційно-пропагандистської діяльності, спрямованої на підвищення міжнародного авторитету. Для підвищення іміджу держави та поширення інформації про її туристичні можливості необхідно: надання рекламно-інформаційних матеріалів про туристично-рекреаційні можливості країни дипломатичним представництвам України за кордоном; сприяння зміцненню контактів з української діаспорою за рубежом; створення мережі інформаційно-культурних центрів України за кордоном, робота яких має спрямовуватись на забезпечення позитивного міжнародного іміджу країни. З цією метою необхідно затвердити типове положення про інформаційно-культурні центри України за кордоном тощо.

Головним завданням інформаційно-рекламної політики у туристичній галузі повинно стати завоювання провідних позицій для вітчизняного тур продукту на ринках країн СНД та формування позитивного іміджу в країнах Європейського Союзу, США, Південній Кореї, Китаї, Канаді, Японії. Слід приділити окрему увагу "просуванню" українського ту продукту на ринки країн Близького сходу та Перської Затоки. Має здійснюватися державно — інформаційна підтримка регіональних туристичних продуктів на внутрішньому ринку, особливо сільського зеленого туризму та дитячого і молодіжного туризму [3].

Виконання цих завдань дасть змогу громадськості отримати доступ до інформації щодо туристичних можливостей окремих регіонів та країни в цілому, поліпшити інформування користувачів послуг з метою заохочення їх до відпочинку і оздоровлення в Україні, забезпечити коректність та об'єктивність визначення впливу галузі на розвиток економіки і соціальної сфери регіонів та держави в цілому, підвищити якість послуг, відповідно до міжнародних стандартів, а також здійснити перерозподіл ринку праці в Україні в бік підвищення зайнятості населення у сфері послуг.

Таким чином, формування стратегії розвитку туристичної галузі України, розробка та втілення механізмів державного регулювання туризму сьогодні має вирішальне значення. Важливою для цього процесу є активна участь уряду, органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, громадських організацій, суб'єктів туристичної діяльності, науковців й фахівців галузі.

ВИСНОВКИ

Головною метою туристичної політики держави є створення конкурентоспроможного на світовому ринку вітчизняного туристичного продукту, збільшення обсягів реалізації туристичних послуг, валютних надходжень, надходжень до бюджетів усіх рівнів, створення додаткових робочих місць, впровадження на основі міжнародного досвіду ефективною моделі інвестиційної політики в галузі туризму.

З метою здійснення ефективного регулювання галузі вбачається необхідною розробка стратегії розвитку туризму в Україні з виділенням його пріоритетних видів (внутрішнього, в'їзного, соціального, ділового, сільського) і напрямів розвитку. Інвентаризація об'єктів туристичної інфраструктури всіх форм власності та визначення їх рейтингів на базі аналізу їх економічного значення з урахуванням специфіки галузі дозволить розробити стратегію розвитку туризму в Україні.

Література:

1. Гайдук А. Туризм у Німеччині: стан і перспективи // Регіон. економіка. — 2000. — № 3. — С. 176—180.
2. Козюра І.В. Над чим змушує задуматися російський рейтинг (туристична привабливість українських міст і регіонів) // Упр. сучас. містом. — 2003. — № 2/4—6 (10). — С. 102—107.
3. Про затвердження Державної програми розвитку туризму на 2002—2010 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квіт. 2002 р. № 583 // Офіц. вісн. України. — 2002. — № 18. — Ст. 935.
4. Стан та перспективи розвитку туризму в Україні. Щоріч. доп. (2003 р.) / Авт. кол.: Цибух В.І., Матвієнко А.Т., Самарцев Є.В. та ін. — К.: ДП Нац. турист. організація, 2003. — 182 с.
5. Статистичний бюлетень: Щорічник. — К.: ДП "ІВЦ "Держінфотур", 2006. — Вип. 5. — 46 с.